

стану справ у підприємстві. Раціональна й правильна організація інформаційного забезпечення відіграє важливу роль в управлінні діяльністю підприємством – від повноти та своєчасності господарських операцій залежить прийняття управлінських рішень, проведення аналізу й здійснення контролю,

коригування відхилень і планування подальшої роботи. Правильна організація обліку об'єктів нерухомості дасть змогу налагодити відповідний контроль за достовірністю та правильністю облікового відображення й ефективністю використання нерухомості.

Список використаних джерел

1. Бердникова Т.Б. Оценка и налогообложение имущества предприятий / Т.Б. Бердникова: учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 234 с.
2. Богуцька Л. Деякі аспекти обліку інвестиційної нерухомості / Л. Богуцька // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 183-191.
3. Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю: моногр. / М.І. Бондар. – К.: КНЕУ, 2008. – 256 с.
4. Грей С. Дж. Финансовый учет: глобальный подход / С. Грей, Б. Нидлз: учеб.-метод. пособие. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 304 с.
5. Деречин В.В. Теорія бухгалтерського обліку / В.В. Деречин, М.М. Кізім: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 352 с.
6. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.). – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.99 №291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
8. Пилипенко А.А. Організація обліку і контролю / А.А. Пилипенко, В.І. Отенко. – Х.: Вид. ХДЕУ, 2002. – 288 с.
9. Подолянчук О.А. Облік доходів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика: моногр. / О.А. Подолянчук. – Вінниця: Вид-во ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. – 276 с.
10. Про затвердження класифікатора державного майна: Наказ Фонду державного майна від 15.03.2006 р. №461 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN19358.html.
11. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність / Ткаченко Н.М.: підруч. – К.: Алєґра, 2006. – 1080 с.
12. Харрисон Генри С. Оценка недвижимости: учеб. пособие. – М.: Российское общество оценщиков, 1994. – 66 с.
13. Sawel A. Rewizja dzialalnosci gospodarczej przedsiebiorstwa przemyslowego. – W-wa: PWE, 1967. – 424 s.
14. Marecki J. Zarys teorii kontroli gospodarczej. – W-wa: PWE, 1976. – 184 s.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012 р.

*

УДК 334.7:338.4

І.Л. ГОЛІК, аспірант*

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Особливості розвитку насіннєвих кластерних формувань зернового підкомплексу

Постановка проблеми. Утворення насіннєвих кластерних формувань є надзвичайно важливим процесом для ефективного функціонування економіки країни та агропромислового комплексу, оскільки зернове

виробництво забезпечує основу продовольчої безпеки держави. Підвищення ефективності виробництва зернового господарства неможливе без добре організованого та високоєфективного насінництва зернових культур, адже від ефективності галузі насінництва залежить рівень забезпеченості виробників зерна у посівному матеріалі, що в

* Науковий керівник – М.Ф. Кропивко, доктор економічних наук, професор, академік НААН.
© І.Л. Голік, 2013

свою чергу істотно впливає на кількісні, вартісні та якісні параметри виробленого зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ефективного функціонування кластерних формувань присвячено роботи багатьох науковців, зокрема М.Ф. Кропивка [4], П.Т. Саблука [6], С. Соколенка [7], М. Войнаренка [2], В.Г. Кулявця [5], В. Бороненка [1], а також П. Вольфганга [3], А. Маршалла [8], М. Портера [9] й ін. Водночас розвиток кластерних форм співробітництва у насінництві зернового підкомплексу досліджено недостатньо.

Мета статті – дослідити проблеми, пов'язані з формуванням насінневих кластерів для ефективного функціонування зернового господарства України.

Виклад основних результатів дослідження. Домінуючою тенденцією розвитку ринкових відносин у більшості країн є перехід від стихійних неорганізованих обмінних процесів до їх свідомої цілеспрямованості організації. Цей процес супроводжується утворенням різних форм агломерацій та інших угруповань, чільне місце серед них посідають кластери [6]. Зарубіжні й вітчизняні вчені вважають, що перший свою увагу звернув на теорію кластерної економіки А. Маршалл, який зазначив, що згруповані разом підприємства, які займаються спорідненими видами діяльності, одержують додаткові позитивні переваги та можливості, такі як банк спеціалізованих робітників, доступ до різних високоспеціалізованих постачальників продуктів і послуг, швидкий обмін інформацією, можливість комбінувати інвестиційні можливості [8]. Але фундатором класичної кластерної теорії розвитку вважається М. Портер, який на основі численних досліджень увів в економіку визначення: „Кластер – це група сконцентрованих за географічними ознаками взаємозв'язаних компаній, спеціалізованих постачальників і постачальників послуг; фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (наприклад, університетів, агенцій із стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних галузях, що конкурують, але разом із тим ведуть спільну роботу” [9].

Проте ряд вітчизняних і зарубіжних дослідників вважають визначення М. Портера

не зовсім точним, оскільки воно не вказує на юридичний статус підприємств-учасників кластера, що має важливе значення для організації бізнесу у тривалому періоді [7]. Або «Кластери – це точки росту, стимулятори технічного прогресу, які являють собою механізм підвищення регіональної і національної конкурентоспроможності» [4].

В. Бороненко, розкриваючи сутність кластерів, робить акцент на їх відмінності від концернів, холдингів, стратегічних альянсів, бізнес-інкубаторів тощо, вважаючи їх, поперше, прикріпленими до конкретного регіону, а по-друге, здатними бути розрізненими за організаційно-правовими формами власності, адже це можуть бути і комерційні підприємства, й державні заклади, і громадські організації [1]. Глобальна конкурентоспроможність національних економік дедалі більше залежить від ефективності їх внутрішньої організації і ступеня інтегрованості внутрішніх регіональних підсистем. Нині саме кластеризація є необхідною формою внутрішньої інтеграції та кооперації, здатна забезпечити не тільки стійкість, але й ефект протидії викликам глобальної конкуренції з боку існуючих монопольних утворень [5].

Світовий і поки що невеликий український досвід демонструє низку переваг виробничих систем на основі кластерної моделі, що характеризується спільною діяльністю підприємств, яка забезпечує поглиблену спеціалізацією, міжгосподарську кооперацію, концентрацію та агропромислову інтеграцію, що приводить до синергетичного ефекту.

Слід зауважити, що спеціалізація підприємств направлена на виділення окремих технологічних ланок у відособлені виробництва, що виникають і функціонують у результаті суспільного поділу праці під впливом природних та соціально-економічних умов. Спеціалізація і кооперація виробництва разом з організаційними, економічними, технічними, технологічними, соціальними й іншими чинниками мають забезпечити високу конкурентоспроможність продукції, яка займе належний сегмент на вітчизняному та зовнішньому ринках продовольства.

Ще одним складовим чинником діяльності кластерних формувань є концентрація

сільськогосподарського виробництва, яка являє собою зосередження земельних ресурсів, засобів виробництва, робочої сили й обсягу виробництва продукції в одних і тих же підприємствах, що зумовлює збільшення їхніх розмірів. Процес концентрації сприяє зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної системи аграрного виробництва, створює можливості для зменшення бюджетних видатків на її підтримку, відкриває додаткові можливості у розв'язанні соціальних проблем.

Також варто охарактеризувати такий процес як агропромислова інтеграція, тобто форма територіально виробничого комбінювання та об'єднання в єдине ціле технологічно й економічно пов'язаних між собою сільськогосподарських товаровиробників і промислових підприємств. Основна мета об'єднання – здійснення переробки сировини та розвиток торговельних і обслуговуючих структур для досягнення синергетичного ефекту, забезпечення ефективного функціонування всіх його учасників за рахунок раціонального інвестування й одержання готової конкурентоспроможної продукції. Агропромислова інтеграція передбачає тісну взаємодію та переплетення сільського господарства і промисловості, інших сфер аграрного сектору економіки, їх взаємопроникнення, органічне злиття для підвищення ефективності. За рахунок інтеграції досягається раціональне використання ресурсів, що сприяє формуванню синергетичного ефекту. Він проявляється у користі від спільної дії всіх елементів системи, що приводить до поліпшення якісних показників функціонування без зростання кількісних. Це пояснюється тим, що підприємство як відкрита система є одночасно і матеріально-інформаційною сутністю та інформаційно-матеріальною.

Принципи кластерної організації виробництва такі:

спільний для всіх учасників бренд (товар, послуги, марка тощо) в агропромисловому виробництві;

наявність лідера (інтегратора) – великого підприємства або міжгосподарського утворення, що визначає довготривалу господар-

ську та інноваційну стратегію всіх учасників кластера;

добровільність і відкритість членства в кластері самостійних підприємств, організаційна форма – формальне (статутне) або неформальне (договірне) партнерство. Економічні взаємовідносини в кластері вибудовуються не на основі відносин власності, а на основі відносин взаємовигідної спільної діяльності. Керівництво розвитком кластера звичайно здійснює Рада учасників шляхом «консенсусного» прийняття рішень;

спільна дистрибутивна мережа виведення товару на ринки (включаючи міжнародні). Це особливо важливо, оскільки нині в агропромисловому виробництві існує диктат посередників. Щоб їх потіснити й одержати більшу частку від кінцевої (роздрібною) ціни, доцільно розбудовувати свою маркетингову мережу;

кооперація і довіра, що ґрунтується на паритетному обміні між учасниками продуктивного ланцюга. Як доходи, так і ризики розподіляються пропорційно вкладу учасників у виробництво кінцевого продукту. Якщо, наприклад, переробне підприємство застосує диктат цін, то інші учасники можуть виробити спільну політику щодо зміни цього учасника на іншого, або розроблять плани будівництва переробних чи торгових потужностей на пайових засадах;

вищі стандарти якості вироблюваної продукції. В кластерному механізмі інтеграції неякісний проміжний продукт, що виробляється одним із учасників продуктового ланцюга, буде відторгтися іншими;

наявність третейського механізму вирішення господарських протиріч. Усі спори, що виникають між учасниками кластера, мають по можливості вирішуватися всередині його;

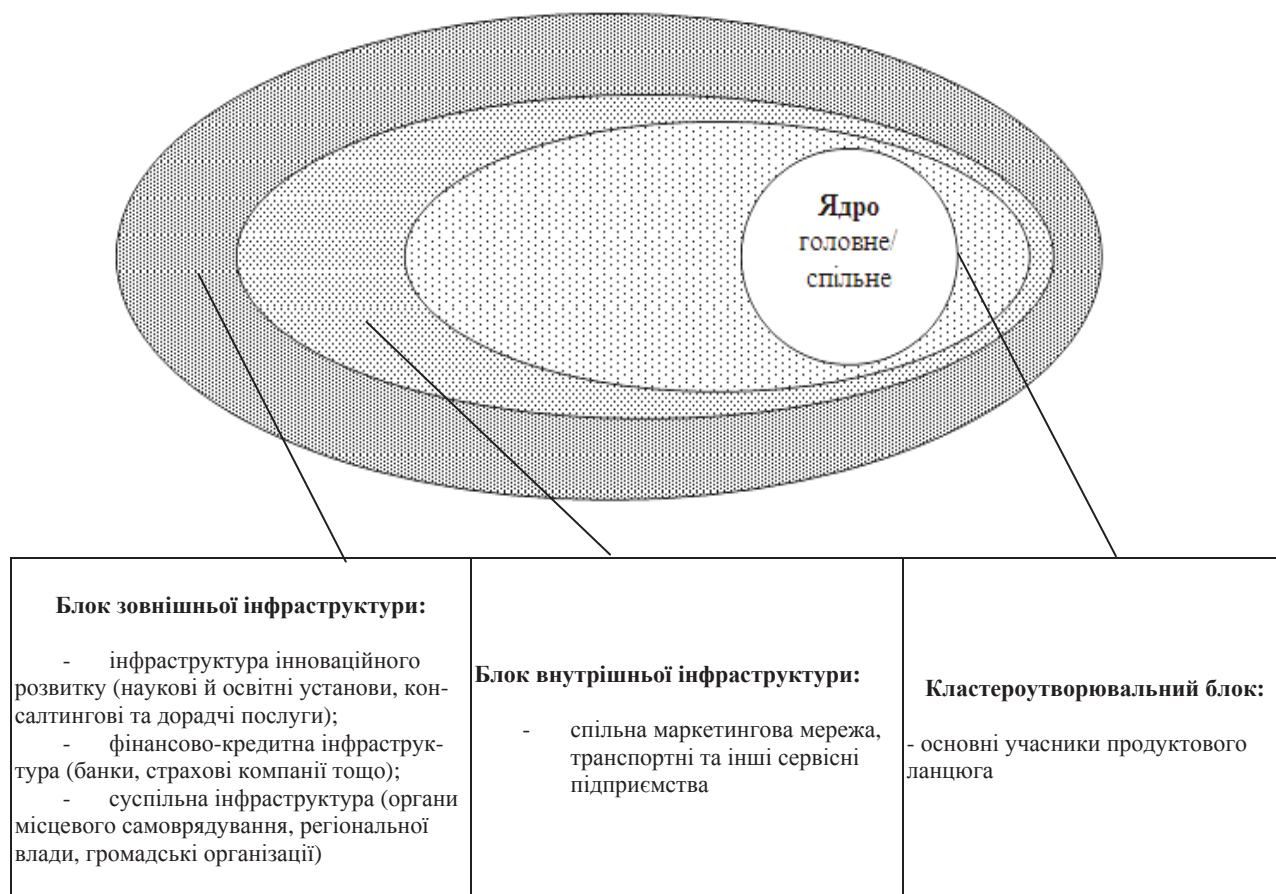
тісна взаємодія кластерного об'єднання з органами влади та місцевого самоврядування на засадах приватно-державного партнерства. Кластери формують економічний базис територіального розвитку, тому органи влади зацікавлені в їх становленні. А їхнє формування та підтримка діяльності стає основною функцією органів регіонального й державного управління [6].

М. Войнаренко акцентує увагу на домінуванні ролі органів місцевої влади при організації кластера і стверджує, що “це територіально-галузеве добровільне об’єднання підприємств, що тісно співпрацюють з науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції й економічного зростання регіону” [2].

Взаємовідносини між учасниками кластера мають складатися таким чином, щоб прибуток одержували всі учасники кластера пропорційно їх вкладу у спільну діяльність.

Необхідно зауважити, що на нинішній час важливою проблемою розвитку кластерних форм організації виробництва залишається відсутність надійної нормативно-правової бази, яка б сприяла розвитку кластерних формувань, а також регулювала б відносини між їхніми членами й органами влади, та відсутність законодавчої бази щодо державної підтримки кластеризації економічної діяльності.

На рисунку 1 схематично зображена модель формування й функціонування кластера, який має ядро або так званий інтегратор – лідер, що ініціює процес формування кластера. Навколо цього ядра формується кластероутворювальний блок, який складається з комплексу підприємств та їх учасники. Але цього блоку недостатньо, необхідний ще блок внутрішньої інфраструктури – учасники кластера, які виконують функції щодо просування продукції; далі блок зовнішньої інфраструктури, в т.ч. суспільної – сукупність суб’єктів господарювання, що забезпечують будівництво магазинів й інших закладів побутового і культурного обслуговування, інноваційної – сукупність суб’єктів, що забезпечують інноваційну складову розвитку кластера: школи, професійні училища, наукові установи для удосконалення технологій та навчання спеціалістів, фінансової тощо. Варто також зауважити, що окремий блок кластера без співпраці з іншими не може забезпечити ефективне функціонування.

Рис. 1. Модель територіально виробничого кластера

Джерело: Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1 (183). – С.3-12.

Стосовно вітчизняного господарства, зокрема зернового ринку, кластеризація може стати одним із ефективних механізмів формування нового типу економічних відносин для підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки. В Україні зернопереробна галузь є однією із пріоритетних галузей, а зерно є стратегічною ринковою продукцією та одним із основних джерел фінансових надходжень для сільськогосподарських товаровиробників. Добробут населення залежить від того, наскільки країна забезпечує свої потреби в зерні й має можливість його експортувати. Оскільки Україна має потужний потенціал чорноземів, а це близько 27% загальної площі всієї Європи, що становить основу функціонування вітчизняного агропромислового комплексу, в сучасних умовах може і повинна виробляти набагато більше зерна. Одним із факторів нарощування валового виробництва зерна є забезпечення товаровиробників адаптованими до умов регіонів сортами і високоякісним насінням. Адже відомо, що підвищення врожайності сільськогосподарських культур на 25-30% залежить від використання якісного насіння та високопродуктивних сортів.

У цьому плані особливої уваги заслуговує можливість створення кластерів у такій життєважливій підгалузі, як насінництво зернових культур. Кластерний підхід до формування насінневих угруповань спрямований на розвиток прямих довготривалих зв'язків (без залучення комерційних посередників) між власниками сортів ресурсів, виробниками сертифікованого насіннєвого матеріалу та споживачами на засадах взаємовигідної спільної діяльності. Особливістю об'єднання підприємств, їх інтеграцією є енергетичний ефект, при якому відбувається налаштування на більш продуктивний, ефективний характер роботи і вчасне реагування на зміни як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі.

Також при формуванні насінневих кластерів необхідно враховувати такі особливості діяльності, які полягають у наступному:

для ефективного ведення господарської діяльності насінневих зернових кластерів необхідно враховувати природно-кліматичні умови регіону та географічне положення;

формування сортів ресурсів, дотримання технологічних особливостей вирощування насіння, його обробку та зберігання, які відповідають вимогам Державних стандартів;

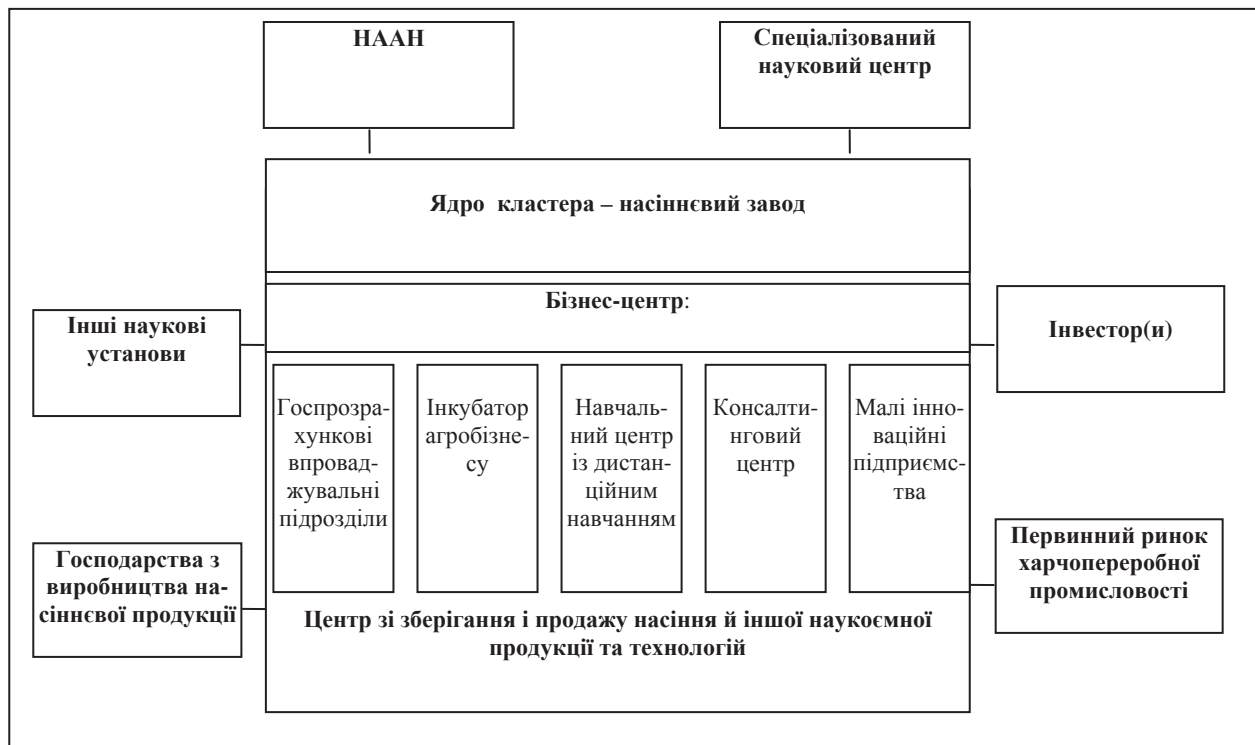
формування ринку продукції й послуг за територіальним і регіональним принципом;

високий ступінь конкурентоспроможності сорту (гібриду) та насіннєвого матеріалу (якісні характеристики сорту, врожайні властивості, вміст білка і клейковини, технологічно-переробні якості зерна, рівень інтенсивності та адаптованість сортів ресурсів до природно-кліматичних умов, стійкість проти хвороб і шкідників);

єдиний технічний та технологічний цикл із поглибленою спеціалізацією учасників у процесі виробництва, обробки та реалізації насіння.

Типова організаційна структура насіннєвого зернового кластера наведена на рисунку 2. Ядром або інтегратором у даній схемі представлений насіннєвий завод – підприємство, що визначає стратегію всіх учасників кластерного формування. Далі це ядро-інтегратор об'єднується з кластероутворювальним блоком, через діяльність так званого бізнес-центру, до складу якого входять госпрозрахункові впроваджувальні підрозділи, інкубатор агробізнесу, навчальний центр із дистанційним навчанням, консалтинговий центр, малі інноваційні підприємства. Тобто для ефективного функціонування кластерного формування необхідно сформувати блок внутрішньої інфраструктури для зберігання та продажу насіння й іншої наукоємної продукції та технологій, і який виконує функцію реалізації продукції.

Завершувальна частина насіннєвого кластерного утворення представлена блоком зовнішньої інфраструктури, до складу якої мають входити НААН, спеціалізований науковий центр, інвестор(и), первинний ринок харчопереробної промисловості, господарства з виробництва насіннєвої продукції та інші наукові установи, що забезпечують інноваційну складову розвитку кластера. Слід пам'ятати, що окремий блок не співпрацюючи з іншим не забезпечить ефективного функціонування кластера.

Рис. 2. Структура функціонування насіннєвого кластерного формування

Джерело: Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3 – 12.

Отже, орієнтація на конкретний економічний результат стосується двох складових: по-перше, розвиток насіннєвого зернового кластера повинен бути націлений на інноваційний розвиток учасників кластера, а по-друге, учасники насіннєвого зернового кластера повинні одержати переваги, яких самотійно досягти вони не зможуть. Об'єднуючись у кластер, підприємства мають ставити на меті саме досягнення конкретних економічних переваг від такого об'єднання, а не лише об'єднуючись для одержання й обміну інформацією [3].

Об'єднання всіх компонентів науково-виробничого процесу виробництва та реалізації насіння у кластерному об'єднанні – від оригінатора сорту (гібриду) до кінцевого споживача – дає можливість забезпечити постійне завантаження підприємств – учасників, знизити собівартість продукції, підвищуючи при цьому її конкурентоспроможність.

Висновки. В сучасних умовах функціонування економічних відносин одним із основних механізмів прискореного економічного розвитку як інноваційно-

інвестиційного потенціалу держави загалом, так і окремих регіонів зокрема, є кластерні утворення. Кластери – локомотив розвитку регіональної та національної економіки й основний інтеграційний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку держави. За рахунок створення насіннєвих кластерних формувань у зерновій галузі на основі поглибленої спеціалізації, концентрації виробництва з урахуванням природних, земельних та інших ресурсних переваг забезпечується ефективне функціонування зернової галузі, яка є стратегічною для держави й забезпечує основу продовольчої безпеки країни. Суть насіннєвого кластера полягає в об'єднанні зусиль підприємств для забезпечення виробничого процесу і реалізації насіннєвого матеріалу, який відповідає світовим стандартам. Але важливо, що при цьому учасники кластерного формування зберігають економічну самотійність, маючи при цьому додаткові переваги від поглибленої спеціалізації, міжгосподарської кооперації, концентрації та агропромислової інтеграції, що приводить до синергетичного ефекту.

Список використаних джерел

1. *Бороненко В.* Изучения роли кластеров в повышении конкурентоспособности региона / В. Бороненко // *Економіст.* – 2008. – № 10. – С. 50–51.
2. *Войнаренко М.П.* Концепція «кластерів» як альтернатива командно-адміністративній системі управління / М.П. Войнаренко, Л.П. Радецька, В.Р. Філінюк // *Проблеми реформування економіки України.* – К.: Логос, 1999. – С. 74–75.
3. *Вольфганг П.* Кластерна модель регіонального розвитку / В. Прайс // *Перспективні дослідження.* – 1999. – № 2. – С. 33–39.
4. *Кропивко М.Ф.* Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М. Ф. Кропивко // *Економіка АПК.* – 2010. – № 11. – С. 3-13.
5. *Кулявець В.Г.* Розвиток кластерів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В.Г. Кулявець – Режим доступу: <http://intkonf.org/kulyavets-vg-rozvitok-klasteriv-v-umovah-globalizatsiyi>.
6. *Саблук П.Т.* Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // *Економіка АПК.* – 2010. – № 1 (183). – С. 3-12.
7. *Соколенко С.* Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на основі кластерів / С. Соколенко // *Економіст.* – 2008. – № 10. – С. 31–35.
8. *Marshall A.* Principles of economics / A. Marshall. – Amherst: Prometheus books, 1997. – 320 p.
9. *Porter Michael E.* Clusters and the New Economics of Competition / Porter Michael E. // *Harvard Business Review.* – 1998. – November–December. – P.77–90.

Стаття надійшла до редакції 04.03. 2013 р.

*

УДК 338. 439: 631.147:504

Ю.С. ЗАВАДСЬКА, аспірант*
Житомирський національний агроекологічний університет

Сучасні тенденції розвитку вітчизняного ринку органічної агропродовольчої продукції

Постановка проблеми. Збільшення темпів споживання ресурсів у ході господарської діяльності зумовило актуалізацію теорії стійкого розвитку і, як результат, поширення екологоощадних технологій агропромисловості. Сільськогосподарська виробнича система нині переходить від збільшення обсягів виробництва «будь-якою ціною» до формування зростання ефективності використання ресурсів і перенесення акценту на екологізацію діяльності в агросфері. Такі тенденції зумовили поширення органічного методу господарювання. Органічний сектор характеризується постійним зростанням як попиту, так і пропозиції. Розвиток органічного сільського господарства відбувається не лінійно, однак він несе позитивні тенденції. Найбільш розвинуті країни світу наразі є найбільшими спожива-

чами та виробниками органічної продукції. Однак, незважаючи на досить стрімкий темп зростання органічного сектору, попит у цій сфері залишається не задоволеним. Враховуючи зазначені аспекти, безсумнівною є перспективність виходу вітчизняних товаровиробників як на національний, так і на світовий ринки органічної продукції. Ці обставини й зумовили вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних аспектів розвитку ринку органічної агропродовольчої продукції здійснили такі науковці, як Є. Бойко [1], Л. Кілчер [13], М. Кобце [3], А. Мазурова [4] О. Рудницька [5] та ін. Незважаючи на безумовну значущість проведених досліджень, питання тенденцій розвитку й чинників, що їх зумовлюють, потребують подальшого опрацювання.

Мета статті – вивчення сучасних тенденцій розвитку вітчизняного ринку органіч-

* Науковий керівник – О. М. Яценко, доктор економічних наук, доцент.

© Ю.С. Завадська, 2013